

El monestir de Poblet: actuacions recents i futures

No sé si cal insistir en la importància monumental de Poblet. Potser remarcar que és un cenobi medieval complet, exemplar: servia d'il·lustració d'un manual. Tots els edificis, segons les seves funcions, agrupats al voltant de l'església, la fàbrica de pedra picada, molts milers de carreus, l'ornamentació minimalista de l'orde del Cister, etc. En fi, una obra mestra, tant per extensió com per qualitat. No és estrany que molts ciutadans se sentin identificats amb el monument, considerin un greuge personal les actuacions que hi fem, les visquin en la pròpia pell, i en protestin enèrgicament. Al capdavant, «monument» vol dir «memòria» i aquest és el patrimoni més personal i preuat, i que ningú no ens hauria de poder arrabassar.

Poblet ha viscut una etapa d'abandonament durant la qual els homes i la intempèrie han rivalitzat per destruir-lo. Ni l'una ni els altres no han tingut prou temps i, quan algunes persones se'n van començar a preocupar en un sentit cultural, encara restava molt de monument. Ho diré clar: restava molta pedra; això sí, ben tallada i col·locada. Però no res dels revestiments ceràmics, les pintures murals, no cal dir els mobles, els llibres i l'aixovar. Tots s'havien perdut sense remei, cremats, robats o senzillament destruïts per l'acció de l'aigua i el vent. Fins i tot els honorables senyors enterrats a l'església major havien estat traslladats a Tarragona, amb millor voluntat que tècnica.

En aquest context, els primers restauradors de Poblet van fer front a una tasca desesperada: tot estava per fer. Com a compensació, tenien llibertat per redissenyar elements arquitectònics, basant-se en una documentació gràfica i escrita molt escassa. Van tenir gran llibertat —ningú no els va contrariar—, però també gran responsabilitat. El més encertat va ser deixar-se guiar per la massa imponent de l'arquitectura i, sobretot, retornar els monjos al monestir i aconseguir recuperar la funció per a la qual havia estat construït. Perquè això és, fora de tot dubte, el millor que li pot passar a qualsevol edifici: que sigui utilitzat per a la funció que ha estat concebut.

Fins als anys vuitanta la restauració va experimentar molts pocs canvis. No hi havia una situació social que permetés fer grans actuacions en el patrimoni històric. El més important és que la comunitat cistercenca es va arrelar de nou i, del primer grupet refundador, es va passar a la trentena de monjos actual, persones que viuen el monument i el fan viure. A l'inici de la recuperació de les institucions catalanes, Poblet va reprendre notorietat, s'hi van fer actuacions de molta consideració, com la restauració del cimbori (arquitectes Salvador Ripoll i Josep M. Garreta), la sagristia nova (arquitectes Joan Bassegoda i Agustí Portales) i les cases noves (arquitecte Bassegoda). Actuacions conservatives damunt volums molt definits de l'arquitectura supervivent que, dins l'eufòria social del moment, no van desvetllar cap crítica en cap sentit.

La transferència a la Generalitat de les competències de patrimoni històric i la nova llei van produir una visió diferent de les intervencions en els edificis monumentals. Està explícitament prohibit restaurar; només es permet consolidar el que ens ha arribat; i no es pot eliminar cap afegit, només en casos extrems i amb prèvia documentació. Amb molt pocs articles, s'havia posat en crisi la restauració convencional que s'havia

practicat fins llavors a Poblet. Els responsables del patrimoni cultural català, en fer front a la gran intervenció de posar en funcionament el palau nou de l'abat, estaven obligats a revisar la manera de fer i a canviar els arquitectes que l'havien fet. Com es veurà tot seguit, aportar arquitectes especialistes o molt prestigiosos no ha estat blindatge eficaç per a les crítiques, que han escalat la pressió, des de la carta al diari fins a la denúncia per mitjà dels tribunals de justícia.

El palau nou de l'abat és un edifici de l'etapa moderna del monestir; és a dir, no és medieval. Això justifica que els restauradors pioners no se n'ocupessin, preocupats com estaven per recuperar l'esperit cistercenc de l'arquitectura, lluny del llenguatge clàssic que s'imposava a partir del segle XV, del qual el palau nou és un exemple excel·lent. Com és ben sabut, el projecte es va encomanar a l'arquitecte Lluís Nadal, professional veterà i de sòlid prestigi, fet que no va impedir que la seva actuació (executada entre 1992 i 1993) rebés crítiques molt agres. S'ha explicat ja una mica què havia passat per arribar a aquest punt, però amb un resum de la intervenció s'acabarà d'entendre: Nadal va proposar fer una capsa dins el contenidor que defineixen els murs del palau, va cobrir aigües amb coberta virtualment plana —ningú no tenia elements per conèixer el cobriment original— i, en definitiva, va posar l'edifici en ús sense alterar l'aparença externa del que ens ha arribat. Per no fer trampa, s'ha de dir que Nadal va eliminar alguns murs que feien inintel·ligible (i inútil) l'ala més petita del palau. Murs de solidesa precària i que ocultaven la lògia toscana magnífica que servirà algun dia de tancament de la sala d'actes, encara per construir. Era evident que aquests murs van ser una mena de «penediment», com els dels pintors, i que no es van eliminar en èpoques històriques per manca de mitjans o d'interès. Crec que la Comissió del patrimoni no va dubtar a autoritzar el projecte, considerant que el resultat justificava plenament els enderrocs parcials.

El tancament vridrat doble de la lògia de la planta noble, el tractament de l'escalinata fragmentada, la solució de les balconeres sense barana; tot plegat són detalls que deixen clara la qualitat del mestre que els va dibuixar i materialitzar. (fotografies 1 i 2)

El dormitori dels conversos es va transformar en celler molt poc després d'haver-se construït, en plena etapa gòtica del monestir. El celler es va fer buidant una quantitat considerable de terres (de l'ordre de 2.000 m³) deixant només esveltes piràmides a la base de les columnes que suporten la volta i la planta superior. És una barbaritat compositiva, però una meravella d'enginyeria medieval sense comparació.

Quan l'Abat Esteve em va demanar de recuperar el nivell original, vaig haver de fer front al problema —per mi, greu— de posar al seu lloc la proporció gòtica sense ocultar el brutal buidat, que al capdavant també és medieval i també forma part de la història del monument. Em va costar una llarga reflexió arribar a la solució de l'empostissat de fusta —què hi pot haver més postís que un empostissat?

Es van recuperar la proporció i el nivell d'ús originals, però el buit de sota és present a la sala —tant per la lleugeresa del sòl de fusta com per les obertures que el mostren— i visitable des de la mateixa sala, fent servir les escales medievals que es conservaven (fotografies 3 i 4). Els puntals de suport de l'empostissat es recolzen damunt de rails d'acer encastats en una base de formigó en massa, separada del paviment del celler per làmines plàstiques. No s'elimina ni es perjudica cap de les restes i l'operació és escrupolosament reversible. Però la Comissió no la va autoritzar, i va ser necessari el tràmit per mitjà de la Comissió de Catalunya. La comunitat cistercenca i força ciutadans de diferents procedències van trobar encertada la solució, inaugurada l'any 1997. Però, al cap d'un temps, l'associació Sos Monuments la va atacar, precisament pels materials utilitzats, contraris, segons afirmen, a l'essència de Poblet, i perquè volien que es recuperés el volum original.

L'hostatgeria, darrera i més gran intervenció, que per ara no ha passat del projecte, porta a l'extrem la situació que les altres han anat prefigurant. Tot i la cura extrema amb què es va portar el procés —concurs previ d'arquitectes en el Ministeri de Foment, 1997— el projecte de l'arquitecte Mariano Bayón (1999) va tenir problemes molt greus. Primer, la Comissió de Tarragona, cada vegada més severa, el va denegar, i l'acord va ser ratificat per la Comissió de Catalunya. El projecte es va salvar gràcies al recurs ordinari interposat pel Ministeri, que es va veure obligat a demostrar que els murs que s'exigia conservar estaven físicament inservibles, i aspectes encara més obvis, com que la bosseria històrica havia tingut dues plantes damunt l'atri de la capella de Santa Llúcia.

Dues associacions culturals, la Reial Societat Arqueològica de Tarragona i Sos Monuments, van denunciar per mitjà de la fiscalia les obres, adjudicades a l'empresa Necso i a punt de començar. Malgrat el ressò mediàtic que els denunciants es van ocupar de difondre, el fiscal va desestimar el recurs, fet que va permetre inferir que la gravetat no devia ser tan extrema.

No s'acaben aquí les cauteles externes: la Real Academia de San Fernando ha revisat el projecte i, sense desestimar-lo, ha recomanat conservar el mur vell que dona a la plaça. Ara bé, el que no se sap és si el Ministeri farà cas de la recomanació i en promourà la modificació, força important.

El projecte Bayón és l'últim extrem de les intervencions, ja que no es restaura sinó un concepte. És una edificació de nova planta. Possiblement això és el que pitjor els sembla als conservacionistes: fer un edifici nou a Poblet. Tanmateix, la llei, que no permet restaurar literalment, ho avala.

El projecte és correctíssim: planteja un volum geomètric seriós, seguint les alineacions de l'edifici històric, recuperant i incorporant elements que s'han conservat. Molt massís a les façanes a la plaça del monestir, s'obre a la cara oposada a un semiclaustre. Tota la fàbrica és revestida de pedra natural —en la denúncia es fa constar que la pedra polida, en brillar, dificultarà la visió de la façana del monument. No hi ha dubte que la seva geometria ortogonal i els acabats actuals establiran un diàleg amb la fàbrica de carreus del Cister; però totes dues arquitectures, medieval i contemporània, seran properes en la simplicitat i el rigor dels seus plantejaments, i no pas antagòniques, com es podria suposar després d'una gestió tan plena d'entrebancs.

Si es pot arribar a fer l'hostatgeria, estic segur que les generacions futures acceptaran aquesta i altres intervencions, que són pròpies de la nostra època, fent palesa la vitalitat del monument. Així ho espero.

Ramon Aloguín, arquitecte

Inventari del mobiliari del Govern Civil de Tarragona
dissenyat per Alejandro i Jesús de la Sota
Lluís Salat, arquitecte

PLANTA SOTERRANI

xapes taulell
cadira amb rodes
1 butaca marró (conjunt)
1 sofà marró (conjunt)
2 butaques de pell
1 arca de fusta

ARXIU

1 butaca de roba marró

PLANTA BAIXA

SALA JUNTES
1 planta
2 taules amb reixa

12 cadenes de pell i acer
2 llibreries dobles

SALA ESPERA
2 taules de vidre
6 butaques beix i crema

PRIMERA PLANTA

1 tauleta de fusta

VESTÍBUL PREVI

1 paraigüer
1 penjador

2 llumeres

SECRETARIA PARTICULAR

1 sofà de 4 places (conjunt)
2 butaques (conjunt)
2 tauletes (conjunt)
1 llibreria
2 taules de despatx
1 buc
1 tauleta amb rodes per a màquina d'escriure
1 paraigüer de pell

DESPATX GOVERNADOR

2 sofàs
2 butaques
1 tauleta de vidre
1 tauleta de televisió
1 tauleta de telèfon
1 moble d'estany (18 x 60)
h=90 cm
SALA LLUERNA
1 mostrador
2 cendrers de peu
1 jardineria

3 cendrers de terra de llautó

1 vitrina de llums
2 lluminàries

SECRETARI GENERAL

1 llibreria
1 tauleta de telèfon
1 moble aparador
1 tauleta despatx R
1 moble auxiliar
1 tauleta de peu R
1 tauleta de telèfon

SEGONA PLANTA

2 taules de junta
42 cadenes per al públic
1 llum de peu
36 cadenes de 4 potes

VESTÍBUL

1 paraigüer R
36 cadenes de 4 potes

DESPATX

1 cadira de 4 potes

SALA DE PREMSA

2 taules de junta
42 cadenes per al públic
1 llum de peu
1 mirall

TERCERA PLANTA

PROTECCIÓ CIVIL

1 moble lleixa amb calaixos
(1 altre al pis del governador)
1 moble llibreria

PIS SECRETARI

1 arca
1 llum de peu
1 mirall
1 tauleta (60 x 60 x 60)